

Artikel uit het bulletin van de
Antwerpse Vereniging voor Bouwhistorie en Geschiedenis*

(*vzw opgericht in 1963, tot juni 2007 Antwerpse Vereniging voor Bodem en Grotonderzoek)

Sorber, F., 'Interieurtextiel te Antwerpen in de 17de eeuw', *Bulletin van de Antwerpse vereniging voor bodem- en grotonderzoek*, 1982/3-4, 41–47.

Download van: <http://www.avbg.be/bulletin.html>
Contact: <http://www.avbg.be/contact.html>

© 2008-2009 Tim Bisschops & Antwerpse Vereniging voor Bouwhistorie en Geschiedenis vzw. Tekst en afbeeldingen strikt voor persoonlijk gebruik. Publiek of commercieel gebruik enkel mits schriftelijke toestemming van het bestuur van de AVBG.

BULLETIN

ANTWERPSE VERENIGING VOOR
BODEM- & GROTONDERZOEK

tweemaandelijke uitgave
nrs. 3 & 4 jg. 1982
maart - april

Interieurtextiel te Antwerpen in de 17e eeuw

Huishoudboekjes en rekeningen geven het dagelijks leven uit voorbije periodes soms een tastbaarheid, die moeilijk met enige andere bron te vergelijken is. Ik zeg wel soms, want juist de alledaagsheid van het genoteerde leidde de schrijvers vaak tot een cryptische beknoptheid die de twee of driehonderd jaar jongere lezer parten speelt. Hoe het ook zij, die schrijvers en schrijfsters hebben onbewust een schat aan informatie vereeuwigd, waarvan de materiële bewijzen reeds lang verdwenen zijn. In de huishoudboekjes, ze variëren van herbruikte schoonschriftjes tot lijvige in perkament gebonden volumes, staat elke financiële verrichting van het huishouden, van het kopen van kanaries tot het huren van meiden en knechten of het ruimen van beer. Wie zich met voedsel of textiel bezighoudt komt het best aan zijn trekken. Natuurlijk komen niet alle lagen van de bevolking aan bod. Het huishoudjoernaal kwam het best aan zijn trekken bij de burgerij.

Uit de zeventiende en achttiende eeuw is er vooral in familiearchieven en in de insolvente boedelskamer van het Antwerpse stadsarchief heel wat bewaard. Vooral de archieven van de familie Moretus zijn uitzonderlijk rijk en volledig, met als meesterwerk de joernalen van Anna Maria De Neuf (1654-1717) die in 1673 met Balthazar III Moretus huwde en vanaf die datum tot aan haar dood zeer gedetailleerd meedeelt wat er in haar huishouden omging (A.A.P. 472-472bis-473-480).

Uit de zestiende eeuw zijn me nog geen huishoudboeken bekend en voor de eerste helft van de zeventiende eeuw zijn ze vrij zeldzaam.

Wandbehang

Het interieur bevat textiel voor de tafel, het bed, de wanden, de vensters, de vloeren, de ramen, de schouw, schutseis en zitmeubelen. Het meubeltextiel kan hier buiten beschouwing blijven.

De bekendste muurbekleding, het geweven wandtapijt, was slechts voor de allerrijksten bestemd. De doorsnee burger gebruikte goedkopere "behangseis" en ook voor de rijken was het wandtapijt slechts één van de mogelijkheden.

Allerlei weefseis in wol, zijde of halfzijde waren in trek, met een voorkeur voor damast.

Balthasar II Moretus betaalt in 1658 (A.A.P. 170, p. 18) "voor reke-ninghe van eene nieuwe frenie tot ons damasse behangsel f. 100". Dit behang zal wel in zijde geweest zijn en de franje eveneens in zijde, wat de hoge prijs verklaart. (Een keukenmeid verdiende 36 à 40 gulden per jaar). Damast is een weefsel met één schering- en één inslagstelsel; de figuratie ontstaat door de afwisseling van bindingen waarbij ofwel de inslag, ofwel de schering overwegend te zien is. Een damasten wandbehang, compleet met goudfranje en lussen, uit de zestiende eeuw wordt in het museum Mayer van den Bergh bewaard (Catalogus Textiel, nr. 35, afb. p. 99). Woldamast kwam blijkbaar veel voor maar de motieven hebben weinig heel gelaten. Dat woldamast kon geglansd worden en heeft meestal de kleuren rood, donkerblauw, geel of groen, die plant-aardig gemakkelijk te verven waren (rood met meekrap, rubia tinctoria L.; blauw met indigo of wede. Isatis tinctoria L.; groen door overseda luteola L., of verfbrem, genista tinctoria L.; groen door oververven van geel met blauw of omgekeerd).

Sommige van die "damasse behangseis" zijn geweven in een structuur die we nu brokateel noemen. Brokateel is een weefsel met twee schering- en twee inslagstelsels.

Een dunne zijden schering en een dikke inslag (afval of bourette-zijde, vlas of hennep) vormen het basisweefsel in Kettingsatijn dat de motieven vormt. Een tweede dunne zijden schering en een dunne zijden inslag, meestal in inslagkeper, vormen de grond. Wanneer alle elementen (behalve de dikke inslag die niet te zien is) dezelfde kleur hebben lijkt het resultaat op damast. Door het spanningsverschil tussen de verschillende draden ontstaat echter een reliëfwerking die bij damast onmogelijk is.

Behangsel kon ook op de bedgordijnen slaan zoals in de volgende rekening van Anna Maria De Neuf uit 1692 (A.A.P. 473, p. 144). Misschien was de kamer goudleer die ze dezelfde maand koopt voor 452 gulden voor dezelfde ruimte.

"Aen een ledikant in forme van imperiael (bedhemel) voor mij roodt damaste behangsel daer voor f. 27.5.

Item hebbe laten hermaecken het roodt damaste behangsel dat mama Moretus (Anna Goos, gestorven in 1691) mij par testament gemaecht hadde in forme van een lit imperiael waer volcht was voor ons dat gekost heeft:

Aen Peternelle de vos voor geleverde frenien tot dito behangsel als par reck. en quitantie f. 121.

Aen 31 5/8 elle roodt damaest tot f. 3.6 St. d'elle gekocht vande weef bertereijn geene beuroecht f. 104.

Item noch gebroecht het lapeken damaes van 3 elle f. 9.

Aen 6 elle aremuseijn (zijden taf, soms gefigureerd) a f. 3.3 d'elle gekocht van de vos f. 18.18.

Aen hermaecken heel omkeeren van dito behangsel in forme van een lit imperiael met verschodt daer voor betaalt aen Jouff. van deijck als par reck. f. 43.

soo comt mij dito behangsel te kosten f. 305.18".

In de inventaris van het sterfhuys Cornelis Bosschaert uit 1631

(A.A.P. 1286, 1) komt "een gestreept root Doornicx behangsel" voor. Tot de nalatenschap van Maria de Sweert, vrouw van Joannes Maeren-torf, in 1655 (A.A.P., 107) behoort onder andere een blauw zijden behangsel, en een "roodt camelotten behangsel". Kamelet is een weefsel in wol, zijde of halfzijde geweven in linnenbinding.

Als grondstof voor behang kwamen ook tryp, een fluweel met basis-weefsel in vlas en wollen pool; een panne, een langharig fluweel in zijde, of met zijden pool en linnen basisweefsel in aanmerking.

Gordijnen

Gordijnen in wit katoen of lijnwaad behoren tot de normale uitrus-ting van een kamer. In het huishouden De Wael-Musson betaalt men in 1684 (S.A.A., IB 431)

"aen 10 elle wit cattone lijvadt a 8 St. d'el tot gordijnen 4.
aen 2 deele hacken ringhen ende korde tot de gordijnen 2.4."

Anna Maria De Neuf betaalt in 1692 (A.A.P. 473, p. 145)

"aen 15 ellen dubbel getwernt (getwijnd) catoen breedt twee elle
dinende voor drij gordeijnen d'elle a 18 St. is f. 13.6."

Eveneens in 1692 (id. p. 147) laat ze gordijnen rood verven; en in 1693 koopt ze rode zijden gordijnen (id. p. 163)

"Aen 5 stuekken roodt ostines aremouseijn ider stucht was lanckt
14 elle en kosten 30 gi was voor gordeijne in de groote tapeijte
camer was f. 150.

Aen lindt en fringhen voor dito gordeijne f. 2

Aen 125 elle roosij kemelschaerde coarde a 3 St. d'elle was voor
dito gordeijne en bedroecht f. 18.15

Aen 17 1/2 elle kemelsaere frenie dinende voor de vallekens boven aen
dito gordeijne d'elle a 5 St. f. 4.7 1/2.

Aen 2 3/4 roij seijde frenie dinende boven de gordeijne van de dob-
bel deur in dito camer geene bedroecht f. 1.11 1/2 soo comt ons
dito gordeijne met toebehort te koste f. 176.14."

In 1706 noteert Anna Maria (A.A.P. 807)

"hebbe laeten repareren en uyt dien alle blaveturs in de tapeyte camer
en noch die van de groote bibliotheek aen de wedue Boels daer voor
aen haer betaelt in courrandt geldt de somme van f. 16.4."

Vloerbedekking

Zeer algemeen moeten biezen matten geweest zijn. In zijn Nederlands-
Frans woordenboek van 1573 verklaart Plantin matte als "une matre
"faacte de foarre (?), ions ou autres herbes de marez": Vanden Ende
in 1669 vertaalt mattebiezen als "Joncs à faire les mattes".

Die matten waren waarschijnlijk geweven en ze werden per el verkocht.
Anna Maria De Neuf koopt in 1684 (A.A.P. 473, p. 21) "11 ellen bieze
mat a 4 St d'elle f. 2.4."

In de inventaris van het sterfhuys Cornelis Bosschaert, een hande-
laar, in 1631 (A.A.P. 1286, 1) komen "vier stroye matten" voor.

Wat met de "pruijse mat a 7 St. d'elle" (A.A.P. 1343, p. 39, in
1664) bedoeld wordt is niet duidelijk. Ook naar de betekenis van een
"doornicx carpet" in de inventaris Bosschaert uit 1631 (A.A.P. 1286,
1) hebben we het raden.

Doornik was toen een belangrijk centrum waar allerlei weefsels ver-
vaardigd werden.

In dezelfde inventaris komt een "groen carpet tafelkleet" voor. Men spreekt soms ook van carpette behangseis.

Carpet wijst dus blijikbaar op een soort weefsel en niet noodzakelijk op een vloerbedekking. Zo is het ook voor de oosterse tapijten, die als "tuercx tafelkleet" genoteerd staan. De gewoonte om geknoopte tapijten op tafel te leggen wordt op schilderijen uitvoerig gedocumenteerd. Het woord tapijt in archiefteksten kan eveneens meerdere betekenissen hebben: het kan zijn een oosters knooptapijt, een wandtapijt, of een voorwerp in legwerktechniek zoals de "sesse tapijten zijde sthussens met goud gesteken mette historie vanden verloren sone" in de inventaris Bosschaert.

De schouw

Elke schouw wordt doorgaans voorzien van een schouwkleed, dat in allerlei materialen kan zijn. Alle inventarissen vermelden ze. Anna Maria De Neuf geeft in 1683 (A.A.P. 473, p. 18) "aan 34 ellen gruen "catoen à 9 St. d'elle dinende voor gordijnen, schuyskleedt etc. tot ons gruen behansel is f. 15.6." In april 1686 koopt ze (A.A.P. 473, p. 63) "Aen 6 1/2 elle gedruucht roodt en bruijn indiaens catoen d'elle tot 18 St. was voor een schoukleedt in ons eetcamer bedroeght f. 5.17.

...
Aen 7 elle bruijn gespieckelt catoen 9 St. d'elle was voor een schouwkleedt op ons slaepcamer was f. 3.3."

Het bewaarde Indische katoen uit die periode heeft weefselbreedten van ca. 70 tot 90 cm. De schouwdoeken moet dus belangrijk groter geweest zijn dan de kleine schouwboorden van 20 à 30 cm hoog die be waard gebleven zijn. Vermoedelijk dienden die grote schouwdoeken alleen in de zomer. Indisch bedrukt of beschilderd katoen, vaak met rode, bruine of paarse grond komt sporadisch vóór 1650 voor, en heeft vanaf ca. 1660 groot succes. Het moet ook voor minder rijke burgers betaalbaar geweest zijn, de prijzen zijn immers laag.

Besluit

In de inrichting van het Antwerpse burgershuus uit de zeventiende eeuw speelden effen of gefigureerde wollen stoffen voor gordijnen, begordijnen, tafelklaren, behangseis, enz. de belangrijkste rol. Als kleuren gebruikte men hoofdzakelijk rood, blauw, groen en geel. Gefigureerde wolweefseis (vooral damasten) met zeventiendeuws aspect zijn voor zo ver mij bekend niet in de handel. Als effen weefseis komen stoffen in linnen-, keper- en satijnbinding in aanmerking. Gordijnen werden opgehangen aan ringen en waren in katoen of lijnwaad, meestal wit, soms gekleurd in overeenstemming met de rest van de kamer. Bedrukte en beschilderde Indische sitsen hadden in de zeventiende eeuw vaak een gekleurde grond wat ze erg verschillend maakt van het latere sits met witte grond, dat zeer veel gekopieerd wordt. Bizen matten waren de normale vloerbedekking.

Gefigureerde zijdeweefseis, legwerk, borduurwerk, geknoopte tapijten ... waren luxevoorwerpen voor de goeode burgerij.

De verdere studie van de rekeningen, huishoudboeken, inventarissen en ikonografische bronnen zal dit summier beeld zeker aanvullen en verduidelijken.

Frieda Sorber,
Provinciaal Textielmuseum Vrieselhof,
Oelegem, maart 1982.

Bibliografie

- CLETA, Vocabulary of technical terms, Lyon, 1964.
NIEUWDOORP, H & F. Sorber, Museum Mayer van den Bergh.
Catalogus 3. Textiel, Antwerpen, 1980.
PLANTIN, Chr., Thesaurus-Schat der Nederduytscher spraken, Antwerpen
1573 (herdruk 1972).
THYS, A., De zijdenijverheid te Antwerpen in de zeventiende eeuw,
Brussel, 1969.
VANDEN ENDE, Casparus, Francouische schoolhouder binnen Rotterdam.
Schatkamer der Nederduytsche en Francoysche tale, Rotterdam, 1654.

Gebruikte afkortingen

- A.A.P. : Antwerpen, archief museum Plantin-Moretus.
S.A.A. : Stadsarchief Antwerpen.